

IlamUniversity

Determinants of Entrepreneurial Behavior among Iranian Students: A Gender Analysis

Nematollah Shiri¹ | Ali Asghar Mirakzadeh^{2✉} | Kiumars Zarafshani³

1. Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran. Email: n.shiri@ilam.ac.ir
2. Corresponding Author, Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Agriculture, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: mirakzadeh_ali@yahoo.com
3. Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Agriculture, Razi University, Kermanshah, Iran. Email: Zarafshani2000@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 19. 11. 2022
Revised: 23. 11. 2022
Accepted: 23. 11. 2022

Keywords:
Entrepreneurial Actions,
Entrepreneurial Intention,
Gender Analysis,
Planned Behavior.

ABSTRACT

Entrepreneurship is a concept that is used for value-creating activities and plays an important role in the development of technology and innovation, job creation, and economic development. Although the entrepreneurship literature has increasingly focused on investigating the factors influencing entrepreneurial intention based on intention-based models, no coherent study has ever been conducted to identify the factors underpinning the formation of entrepreneurial behavior among students, especially agricultural students, in Iran's higher education system. To fill this gap, the present study uses the theory of planned behavior (TPB) to conduct a gender analysis in order to explain the entrepreneurial behavior of students in Iran's agricultural higher education system. The statistical population of the research included all senior undergraduate students of agricultural fields in Iran's higher education system, out of whom 455 were selected by multi-stage sampling from nine universities. The results showed that the variables of attitude toward entrepreneurship, subjective norms, and perceived behavioral control had a positive and significant effect on entrepreneurial intention and behavior among the studied agricultural students. In addition, the results of multiple comparisons analysis showed that the gender variable moderated the effect of attitude toward entrepreneurship, subjective norms, and behavioral control on entrepreneurial intention. The present findings indicate the applicability and reliability of TPB among Iranian agricultural students, so policymakers and planners of governmental and educational institutions can use the results of this research to formulate strategies and solutions to promote entrepreneurship among agricultural students.

Cite this article: Shiri, N., Mirakzadeh, A. A. & Zarafshani, Z. (2022). Determinants of Entrepreneurial Behavior among Iranian Students: A Gender Analysis. *Journal of Entrepreneurship Research*, 1 (1), 87-101.

DOI: 10.22034/jer.2022.697520
© The Author(s).

Publisher: Ilam University Press.

تحلیل جنسیتی تبیین‌کننده‌های رفتار کارآفرینانه دانشجویان ایران

نعمت‌اله شیری^۱ | علی اصغر میرک‌زاده^۲ | کیومرث زرافشانی^۳

۱. گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. رایانامه: n.shiri@ilam.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: mirakzadeh_ali@yahoo.com
۳. گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: Zarafshani2000@yahoo.com

چکیده

اطلاعات مقاله

کارآفرینی مفهومی است که برای فعالیت‌های ارزش‌آفرین به کار برده می‌شود؛ به گونه‌ای که نقش مهمی در توسعه فناوری و نوآوری، اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی دارد. اگرچه ادبیات کارآفرینی به صورت فزاینده‌ای در جهت بررسی عوامل مؤثر بر قصد کارآفرینانه دانشجویان بر مبنای مدل‌های نیت‌محور تمرکز کرده است؛ ولی در جهت شناسایی عوامل شکل‌گیری رفتار کارآفرینانه دانشجویان به خصوص دانشجویان کشاورزی در نظام آموزش عالی ایران مطالعه منسجمی انجام نشده است. به منظور پرکردن این شکاف مطالعاتی، پژوهش حاضر با به‌کارگیری نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده به دنبال تحلیل جنسیتی تبیین‌کننده‌های رفتار کارآفرینانه دانشجویان در نظام آموزش عالی کشاورزی ایران بود. جامعه آماری پژوهش شامل همه دانشجویان سال چهارم کارشناسی رشته‌های کشاورزی در نظام آموزش عالی کشور بودند که تعداد ۴۵۵ نفر از آن‌ها به روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای از نه دانشگاه در کشور انتخاب شدند. نتایج پژوهش نشان داد که متغیرهای نگرش نسبت به کارآفرینی، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده تأثیر مثبت و معناداری بر قصد و رفتار کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی در نظام آموزش عالی ایران داشتند. افزون بر این، نتایج تحلیل مقایسات چندگانه نشان داد که متغیر جنسیت تأثیر متغیرهای نگرش نسبت به کارآفرینی، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری بر قصد کارآفرینانه را تعدیل می‌کند. یافته‌های حاضر بیانگر کاربردپذیری و قابلیت اطمینان نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده در بین دانشجویان کشاورزی ایران است؛ بنابراین، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نهادهای دولتی و آموزشی می‌توانند از نتایج این پژوهش در جهت تدوین راهبردها و راهکارهایی برای ترویج کارآفرینی در بین دانشجویان کشاورزی بهره‌گیرند.

نوع مقاله:

مقاله علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۹/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۰۲

کلیدواژه‌ها:

اقدامات کارآفرینانه،

قصد کارآفرینانه،

تحلیل جنسیتی،

رفتار برنامه‌ریزی‌شده.

استناد: شیری، نعمت‌اله، میرک‌زاده، علی اصغر، و زرافشانی، کیومرث. (۱۴۰۱). تحلیل جنسیتی تبیین‌کننده‌های رفتار کارآفرینانه دانشجویان ایران. *مجله پژوهش‌های*

کارآفرینی، ۱ (۱)، ۱-۱۰۱، ۸۷.

DOI: 10.22034/jer.2022.697520

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه ایلام.

مقدمه

محور رشد و توسعه اقتصادی کشور بخش کشاورزی است؛ به‌گونه‌ای که در برنامه‌های اول تا ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور تأکید زیادی به آن شده است (شیری و همکاران، ۱۴۰۰؛ شیری و همکاران، ۱۴۰۱ الف). باوجود اهمیت و ضرورت بخش کشاورزی و تأکید بر آن به‌عنوان محور کلیدی توسعه در برنامه‌ها و سیاست‌های محلی و ملی کشور و وجود قابلیت‌های فراوان، تنوع اقلیمی و منابع و ذخایر غنی، ولی روزه‌روز از سهم بخش کشاورزی در توسعه و رونق اقتصادی کشور کم می‌شود. در این راستا، گزارش‌های رسمی حاکی از سیر کاهشی سهم بخش کشاورزی نسبت به بخش‌های صنعت و خدمات در اشتغال و کارآفرینی کشور است (مهدی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱). این شرایط سبب شده که سیاست‌گذاران نهادهای دولتی و آموزشی در جهت تدوین برنامه‌هایی به‌منظور توسعه بخش کشاورزی اقدام نمایند. یکی از مهم‌ترین برنامه‌ها و رهیافت‌ها در این زمینه ترویج و توسعه رفتارها و فعالیت‌های کارآفرینانه در بین کنشگران بخش کشاورزی به‌خصوص دانش‌آموختگان نظام آموزش عالی کشاورزی است (Shiri et al., 2022, Shiri, 2021; Mehdizadeh et al., 2021; Khoshmaram et al., 2020). چراکه دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی به‌عنوان متخصصان موضوعی می‌توانند نقش مهمی در توسعه نوآوری‌ها و فناوری‌های جدید و در نتیجه توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی ایفا کنند (شیری، ۱۴۰۱ الف؛ پاپزن و همکاران، ۱۳۹۴؛ شیری، ۱۴۰۱ ب). این درحالی است که گزارش‌ها و پژوهش‌های مختلفی در بخش کشاورزی به‌صورت کلی و در بین دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی به‌صورت ویژه حاکی از ضعف نگرش‌ها، انگیزه‌ها، ادراکات و رفتارهای کارآفرینانه فعالان این بخش است. برای مثال، برخی مطالعات حاکی از ضعف رفتارها و مهارت‌های کارآفرینانه افراد در بخش کشاورزی هستند (Shiri et al., 2022; Shiri, 2021; Khoshmaram et al., 2020). تعدادی دیگر از پژوهشگران نظیر شیری و همکاران (Shiri et al., 2012)، میرک‌زاده و همکاران (۱۳۹۳)، بادپا و شیری (۱۴۰۱)، شیری و همکاران (۱۴۰۰ الف)، شیری و همکاران (۱۴۰۰ ب)، شیری و همکاران (Shiri et al., 2017a)، شیری و همکاران (Shiri et al., 2017)، شیری و همکاران (Shiri et al., 2013)، شیری و علی‌بیگی (۱۳۹۴) و شیری و همکاران (۱۳۹۲) نیز بیانگر ضعف انگیزه‌ها، نگرش‌ها، نیت و رفتارهای کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی هستند. در این راستا، نظر به این‌که بر اساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده (Ajzen, 1991) انگیزه‌ها و مقاصد کارآفرینانه برای ترویج و توسعه اقدامات و رفتارهای کارآفرینانه در جامعه ضروری هستند؛ لذا در این پژوهش در جهت شناسایی عوامل مؤثر بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی کشور بر اساس تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده اقدام شده است. افزون بر این، باوجود این‌که جنسیت نقش مهمی در توسعه رفتارها و فعالیت‌های کارآفرینانه و عوامل تسهیلگر آن دارد (Karimi et al., 2014; Shiri et al., 2017a)؛ اما مطالعات تحلیل جنسیتی در خصوص عوامل تبیین‌کننده قصد و رفتار کارآفرینانه محدود هستند. از این‌رو، در این مطالعه نقش تعدیل‌گر جنسیت در زمینه عوامل مؤثر بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی نیز بررسی شده است.

با این اوصاف، مطالعه حاضر دستاوردهای نظری و کاربردی مهمی دارد و می‌تواند سهم مهمی در زمینه توسعه دانش و آگاهی کارآفرینانه داشته باشد. در بخش سهم نظری می‌تواند گفت که این پژوهش با آزمون نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده در بین دانشجویان کشاورزی ایران می‌تواند به توسعه و کاربردپذیری این نظریه در شرایط و موقعیت‌های مختلف کمک کند. هم‌چنین، این مطالعه نقش تعدیل‌گر جنسیت در زمینه عوامل تبیین‌کننده رفتار کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی را شفاف می‌کند. در بخش دستاوردهای کاربردی نیز سیاست‌گذاران دولتی و آموزشی می‌توانند از نتایج این پژوهش در جهت تدوین راهبردها و راهکارهایی برای ترویج اقدامات و رفتارهای کارآفرینانه در بین دانشجویان کشاورزی و در نتیجه توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه در بخش کشاورزی کشور استفاده کنند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده ریشه در نظریه اقدام مستدل^۱ دارد (Fishbein & Ajzen, 1975; Ajzen & Fishbein, 1980). نظریه اقدام مستدل ادعا می‌کند که نیت رفتاری، تابعی از اطلاعات و باورهای مهم دربارهٔ حداکثر احتمال انجام یک رفتار خاص است که ممکن است منجر به نتایج خاصی شود (Madden et al., 1992). این باورها شامل باورهای هنجاری و رفتاری به‌عنوان یک مجموعه متمایز مفهومی هستند. باورهای هنجاری بر هنجارهای ذهنی و باورهای رفتاری بر نگرش فرد نسبت به انجام یک رفتار خاص تأثیر می‌گذارند (Madden et al., 1992). براین اساس، اطلاعات و باورهای مهم بر نیت و درنهایت رفتار فرد از طریق هنجارهای ذهنی و یا نگرش‌ها او تأثیر می‌گذارند (Scheiner, 2008). در شرایطی که فرد کنترل ارادی کاملی روی رفتار خود داشته باشد و همه شرایط مربوط به رفتار در اختیار او باشد، نظریه اقدام مستدل کاربرد دارد؛ اما در مواردی که میزان کنترل ارادی یک فرد بر رفتار کم می‌شود و فرد با وجود داشتن نیت رفتاری، نتواند آن رفتار را انجام دهد، این الگو کاربرد چندانی ندارد. در اینجاست که میزان کنترل فرد بر شرایط انجام رفتار مهم خواهد بود؛ چراکه در این شرایط میزان آسانی یا سختی انجام یک رفتار بر روی قصد انجام آن رفتار توسط فرد نیز تأثیر می‌گذارد. برای حل مشکل مذکور، آجزن (Ajzen, 1991)، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده ارائه نمود. در این نظریه، افزون بر دو سازه نگرش نسبت به رفتار و هنجارهای ذهنی که در نظریه اقدام مستدل معرفی شدند، عامل سومی به نام کنترل رفتاری درک‌شده وجود دارد.

در نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده آجزن (Ajzen, 1991)، قصد نشان‌دهندهٔ یک عامل ضروری و اساسی برای بروز یک رفتار (مثل کارآفرینی) در افراد است. در این نظریه فرض می‌شود که عوامل انگیزشی (نگرش نسبت به رفتار، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده) از طریق قصد بر رفتار افراد تأثیر می‌گذارند (Ajzen, 1991)؛ بنابراین، قصد افراد نتیجهٔ سه عامل نگرش نسبت به رفتار، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده توسط فرد است. برای مثال، در زمینه کارآفرینی، نگرش به راه‌اندازی یک کسب‌وکار به درجهٔ ارزش‌گذاری مثبت یا منفی یک فرد به کارآفرین بودن اشاره دارد؛ هنجار ذهنی، برداشت ذهنی فرد از فشار اجتماعی برای انجام دادن یا ندادن رفتار کارآفرینانه است؛ و کنترل رفتاری درک‌شده، ادراک فرد از مشکل یا آسانی کارآفرین شدن است که این سازه‌ها هم به‌صورت مستقیم و هم به‌صورت غیرمستقیم از طریق قصد کارآفرینانه بر رفتار کارآفرینانه افراد تأثیر می‌گذارند (Ajzen, 2001). عوامل انگیزشی نشانگرهای برای سنجش این هستند که چگونه افراد سخت‌کوش تمایل به تلاش دارند و چقدر از تلاش آنان منجر به یک رفتار برنامه‌ریزی‌شده است؛ بنابراین، هراندازه در یک زمینه خاص، عوامل انگیزشی بالاتری وجود داشته باشد، قصد قوی‌تری در فرد ایجاد می‌شود و به همان نسبت احتمال انجام آن رفتار افزایش می‌یابد (Ajzen, 2001). از این‌رو، طبق نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده در بافت کارآفرینی، اساس شکل‌گیری یک کسب‌وکار جدید داشتن قصد قوی برای خوداشتغالی در افراد است.

قصد کارآفرینانه می‌تواند به‌عنوان آگاهی هوشیارانه و اعتقاد راسخ (عقیده) افراد نسبت به راه‌اندازی یک طرح کسب‌وکار جدید در آینده تعریف شود (Giacomin et al., 2022; Thompson, 2009). بنابراین، فرایند شروع یک کسب‌وکار یا شرکت جدید می‌تواند به‌صورت داوطلبانه و با نیتی آگاهانه^۲ در نظر گرفته شود (Linan et al., 2013). به‌طوری‌که این سازه می‌تواند از یک سو به‌عنوان تنها پیشگوی مقدم و بسیار قوی رفتارهای کارآفرینانه در نظر گرفته شود (Autio et al., 2001)؛ و از سوی دیگر، می‌تواند به‌عنوان یک متغیر وابسته در مطالعات کارآفرینی در نظر گرفته شود که عوامل بیرونی بر آن تأثیر می‌گذارند (Thompson, 2009; Linan et al., 2013).

¹ Theory of reasoned action

² Conscious Intentionality

بر اساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده آجنز، سه عامل انگیزشی به‌عنوان پیش‌نیازهای ایجاد کسب‌وکارهای کارآفرینانه از طریق قصد کارآفرینانه بر رفتار کارآفرینانه افراد تأثیر می‌گذارند. مطالعات مختلفی در زمینه پیش‌بینی‌کننده‌های رفتار کارآفرینی انجام شده است که برخی از این پژوهش‌ها رابطه بین نگرش نسبت به کارآفرینی، کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی (باور به خودکارآمدی کارآفرینی) و هنجارهای ذهنی با قصد و رفتار کارآفرینانه تأیید کرده‌اند (Naktiyok et al., 2010; Li, 2008; Nasurdin et al., 2009). این در حالی است که نتایج مطالعات دیگر نشان‌دهنده این است که در بافت‌های فرهنگی کشورهای مختلف تنها نگرش نسبت به کارآفرینی و کنترل رفتاری درک‌شده بر قصد و رفتار کارآفرینانه تأثیر می‌گذارند (Autio et al., 2001; Ajzen, 2002; Linan & Chen, 2009).

در این راستا، هنجارهای ذهنی که فشارهای اجتماعی درک‌شده ناشی از خانواده، دوستان و سایر افراد در محیط زندگی فرد برای انجام رفتار کارآفرینانه را نشان می‌دهد (Ajzen, 1991)، پیشگوی ضعیفی برای قصد کارآفرینانه افراد است (Armitage & Conner, 2001)؛ به‌خصوص نقش ضعیف این متغیر زمانی مشهودتر می‌شود که افراد مرکز کنترل بیرونی قوی‌تری داشته باشند (Ajzen, 2002). مطالعات مختلف نیز فقط تأثیر ضعیف و غیرمستقیم هنجارهای ذهنی بر قصد کارآفرینانه را تأیید کرده‌اند (Autio et al., 2001; Krueger et al., 2000)؛ و در برخی مطالعات به‌طور کلی ارتباط مستقیم بین هنجارهای ذهنی و قصد کارآفرینانه رد شده است (Krueger et al., 2000; Autio et al., 2001). در عوض، با بررسی ادبیات کارآفرینانه شواهدی مبنی بر تأثیر مستقیم هنجارهای ذهنی بر نگرش افراد نسبت به کارآفرینی و کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی توسط آن‌ها یافت می‌شود (Linan & Santos, 2007; Linan & Chen, 2009; Linan, 2008). در این راستا، پنگ و همکاران (Peng et al., 2012) و هویر و لینان (Heuer & Linan, 2013) در مطالعات خود نیز تأثیر مستقیم هنجارهای ذهنی بر نگرش نسبت به کارآفرینی و کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی را تأیید نموده‌اند. افزون بر این، در زمینه رابطه بین قصد و رفتار کارآفرینانه شکاف مطالعاتی عمیقی وجود دارد؛ به‌طوری‌که لینان و همکاران (Linan et al., 2013) نیز با استناد به همین شکاف مطالعاتی موجود، پژوهشگران در کشورهای مختلف را به واکاوی رابطه بین قصد و رفتار کارآفرینانه دانشجویان دعوت نمودند. از این رو، می‌توان فرضیه‌های زیر را در خصوص روابط بین عوامل انگیزشی و رفتار کارآفرینانه دانشجویان ایران تدوین نمود:

فرضیه یک: نگرش نسبت به کارآفرینی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر قصد و رفتار کارآفرینانه دانشجویان دارد.

فرضیه دو: هنجارهای ذهنی در خصوص کارآفرینی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر قصد و رفتار کارآفرینانه دانشجویان دارد.

فرضیه سه: کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر قصد و رفتار کارآفرینانه دانشجویان دارد.

فرضیه چهار: قصد کارآفرینانه تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان دارد.

فرضیه پنجم: هنجارهای ذهنی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر نگرش دانشجویان نسبت به کارآفرینی دارد.

فرضیه ششم: هنجارهای ذهنی تأثیر مثبت و معنی‌داری کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی توسط دانشجویان کشور دارد. بر اساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده، متغیرهای جمعیت‌شناختی به‌صورت غیرمستقیم از طریق عوامل انگیزشی (نگرش نسبت به کارآفرینی، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده) و قصد کارآفرینانه بر رفتار کارآفرینانه افراد تأثیر بگذارند (Linan and Chen, 2009; Linan et al., 2011; Karimi, 2014; Shiri et al., 2017). در این راستا، برخی مطالعات نشان‌دهنده تأثیر جنسیت بر نگرش نسبت به ایجاد یک کسب‌وکار (Kolvereid, 1996)؛ برخی نشان‌دهنده ارتباط بین جنسیت و خودکارآمدی (کنترل رفتاری درک‌شده) و قصد کارآفرینی (Zhao et al., 2005)؛ و برخی دیگر از مطالعات نیز نشان‌دهنده تأثیر جنسیت بر هنجارهای ذهنی (Carr and Sequeira, 2007) هستند. شیری و همکاران (Shiri et al., 2017a) و لینان و

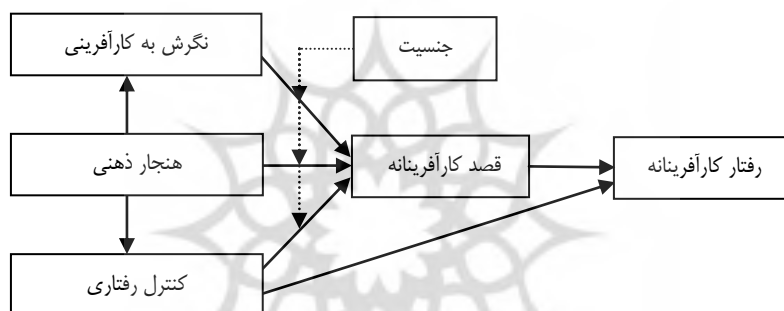
همکاران (Linan et al., 2013) در مطالعه‌ای نشان دادند که متغیر جنسیت تأثیر متغیرهای نگرش نسبت به کارآفرینی، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده بر قصد کارآفرینانه دانشجویان را تعدیل می‌کند. کریمی (Karimi, 2014) نیز در پژوهشی نقش تعدیل‌گری متغیر جنسیت بر روابط بین مؤلفه‌های نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده را تأیید کردند. از این رو، فرضیه‌های زیر در خصوص نقش تعدیل‌گر جنسیت تدوین می‌شود:

فرضیه هفتم: جنسیت تأثیر متغیر نگرش نسبت به کارآفرینی بر قصد کارآفرینانه دانشجویان را تعدیل می‌کند.

فرضیه هشتم: جنسیت تأثیر متغیر هنجارهای ذهنی بر قصد کارآفرینانه دانشجویان را تعدیل می‌کند.

فرضیه نهم: جنسیت تأثیر متغیر کنترل رفتاری درک‌شده بر قصد کارآفرینانه دانشجویان را تعدیل می‌کند.

با توجه با فرضیه‌های پژوهش مدل پیشنهادی پژوهش در خصوص تحلیل جنسیتی تبیین‌کننده‌های رفتار کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی ایران با تعدیل نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده به صورت زیر ارائه می‌گردد (شکل ۱).

شکل ۱. مدل پیشنهادی پژوهش

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ ماهیت در دسته پژوهش‌های کمی، با توجه به هدف کاربردی و در گردآوری و تحلیل داده‌ها توصیفی-همبستگی است که با استفاده از تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل همه دانشجویان سال چهارم رشته‌های کشاورزی در نظام آموزش عالی ایران بودند که تعداد ۴۵۵ نفر از آن‌ها به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای این منظور، تعداد ۴۸ دانشجو از دانشگاه تهران، تعداد ۴۱ دانشجو از دانشگاه رازی، تعداد ۶۱ دانشجو از دانشگاه تبریز، تعداد ۳۰ دانشجو از دانشگاه صنعتی اصفهان، تعداد ۸۳ دانشجو از دانشگاه زابل، تعداد ۴۲ دانشجو از دانشگاه فردوسی مشهد، تعداد ۶۴ دانشجو از دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، تعداد ۴۹ دانشجو از دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان و تعداد ۳۷ دانشجو از دانشگاه شیراز مورد مطالعه قرار گرفتند. میانگین سنی پاسخگویان ۲۳/۲۱ سال با انحراف معیار ۱/۹۵ سال بود و ۶۰/۷ درصد از پاسخگویان دختر و ۳۹/۳ درصد از آن‌ها پسر بودند. ابزار اصلی پژوهش پرسش‌نامه‌ای استاندارد شامل پنج بخش بود. بخش‌های قصد کارآفرینانه، نگرش نسبت به کارآفرینی، هنجارهای ذهنی، کنترل رفتاری درک‌شده در زمینه کارآفرینی با استفاده از مقیاس‌های لینان و همکاران (Linan et al., 2013) و بخش رفتار کارآفرینانه با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته مورد سنجش قرار گرفتند. قصد و رفتار کارآفرینانه در قالب مقیاس سه درجه‌ای (۰- فاقد قصد یا رفتار کارآفرینانه، ۱- رفتار یا قصد کارآفرینانه متوسط و ۲- قصد یا رفتار کارآفرینانه قوی) سنجش شدند. متغیرهای نهفته نگرش نسبت به کارآفرینی، کنترل رفتاری درک‌شده و هنجارهای ذهنی در قالب طیف پنج درجه‌ای لیکرت (۱- کاملاً مخالفم تا

۵- کاملاً موافقم) بررسی شدند. تحلیل داده‌ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۵ و SmartPLS نسخه ۳ انجام شد. برای این منظور، در بخش مدل‌سازی معادلات ساختاری از ارزیابی مدل اندازه‌گیری برای بررسی تک‌بعدی بودن، روایی و پایایی و از ارزیابی مدل ساختاری برای آزمون فرضیه‌های پژوهش در قالب مدل پیشنهادی پژوهش بهره گرفته شد.

یافته‌ها

در ادامه متغیرهای نهفته پژوهش شامل رفتار کارآفرینانه (EB)، قصد کارآفرینانه (EI)، نگرش نسبت به کارآفرینی (ATE)، هنجارهای ذهنی (SN) و کنترل رفتاری درک‌شده (PBC) وارد نرم‌افزار SmartPLS نسخه ۳ شدند. در این راستا، به‌منظور بررسی برازش، روایی و پایایی مدل اندازه‌گیری متغیرهای نهفته پژوهش از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. شاخص‌های نیکویی برازش (جدول ۱)، خلاصه نتایج (جدول ۲) و ضرایب همبستگی (جدول ۳) متغیرهای نهفته پژوهش ارائه شده‌اند.

جدول ۱. شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری متغیرهای نهفته پژوهش

RMS_Theta	NFI	SRMR	شاخص برازش
≤0.12	>0.80	<0.10	مقدار پیشنهاد شده
۰/۱۲	۰/۸۸	۰/۰۴۹	مقدار برآورد شده

نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که شاخص‌های ارزیابی نیکویی برازش مدل اندازه‌گیری متغیرهای نهفته پژوهش از مقدار مناسبی برخوردار بودند (جدول ۱)؛ بنابراین، داده‌ها از لحاظ آماری با ساختار عاملی و زیربنای نظری پنج متغیر نهفته پژوهش سازگاری داشتند.

جدول ۲. خلاصه نتایج ارزیابی مدل اندازه‌گیری متغیرهای نهفته پژوهش

متغیرهای نهفته	نشانه‌گر	λ	t	CR	AVE	α
رفتار کارآفرینانه (EB)	EB1	۰/۷۱	۳۰/۲۴**			
	EB2	۰/۷۶	۳۶/۰۳**			
	EB3	۰/۷۲	۲۹/۹۶**			
	EB4	۰/۷۸	۳۵/۸۹**			
	EB5	۰/۷۷	۳۵/۲۰**			
	EB6	۰/۷۰	۲۶/۷۵**			
	EB7	۰/۷۸	۳۴/۷۹**			
	EB8	۰/۸۱	۴۶/۴۷**			
	EB9	۰/۷۵	۳۳/۸۱**			
	EB10	۰/۷۵	۲۹/۵۸**			
قصد کارآفرینانه (EI)	EI1	۰/۸۴	۴۸/۰۰**			
	EI2	۰/۸۷	۶۵/۷۲**			
	EI3	۰/۹۰	۷۹/۲۶**			
	EI4	۰/۹۱	۹۴/۴۳**			
	EI5	۰/۸۲	۴۲/۲۷**			
نگرش به کارآفرینی (ATE)	ATE1	۰/۸۱	۳۰/۹۳**			
				۰/۹۳	۰/۵۷	۰/۹۲
				۰/۹۴	۰/۷۶	۰/۹۲
				۰/۹۳	۰/۷۲	۰/۹۰

جدول ۲. خلاصه نتایج ارزیابی مدل اندازه‌گیری متغیرهای نهفته پژوهش

متغیرهای نهفته	نشانگر	λ	t	CR	AVE	α
هنجارهای ذهنی (SN)	ATE2	۰/۸۸	۵۴/۶۸**	۰/۹۱	۰/۷۷	۰/۸۵
	ATE3	۰/۸۳	۴۲/۰۵**			
	ATE4	۰/۸۶	۵۲/۵۵**			
	ATE5	۰/۸۵	۶۲/۹۰**			
	SN1	۰/۸۶	۵۴/۹۱**			
کنترل رفتاری (PBC)	SN2	۰/۸۸	۵۸/۴۱**	۰/۹۴	۰/۷۶	۰/۹۲
	SN3	۰/۸۹	۶۵/۴۸**			
	PBC1	۰/۹۰	۹۰/۹۶**			
	PBC2	۰/۹۱	۸۸/۴۳**			
	PBC3	۰/۹۰	۹۰/۵۴**			
PBC4	۰/۸۲	۴۸/۵۷**				
PBC5	۰/۸۳	۴۰/۸۳**				

** معنی‌داری در سطح خطای یک درصد

نتایج ارائه شده در جدول ۲، نشان داد که بار عاملی استاندارد شده (λ) تمامی نشانگرهای انتخابی برای سازه‌های موردنظر بالا (بالاتر از ۰/۷۰) و از لحاظ آماری در سطح خطای یک درصد معنادار بودند ($P < 0.01$). این نتایج شواهد کافی را برای تأیید تک‌بعدی بودن نشانگرهای انتخابی در هر یک از سازه‌های مربوطه فراهم کرد؛ بنابراین، می‌توان اظهار کرد که نشانگرهای انتخابی برای هر یک از متغیرهای نهفته پژوهش به‌درستی انتخاب شده‌اند. نتایج ارائه شده در جدول ۲، نیز نشان می‌دهد که پایایی ترکیبی (CR) تمام سازه‌های پژوهش بیشتر از ۰/۶۰ و ضریب آلفای کرونباخ آن‌ها نیز بالاتر از ۰/۷۰ بود؛ بنابراین، تمام متغیرهای نهفته (سازه‌ها) مدل اندازه‌گیری پژوهش از پایایی مناسبی برخوردار بودند. در نهایت، نتایج ارائه شده در جدول ۲، بیانگر این است که میانگین واریانس استخراج شده (AVE) برای تمام سازه‌های پژوهش بیشتر از ۰/۵۰ بود؛ بنابراین، تمام سازه‌های مدل اندازه‌گیری پژوهش از روایی همگرایی مناسبی برخوردار بودند.

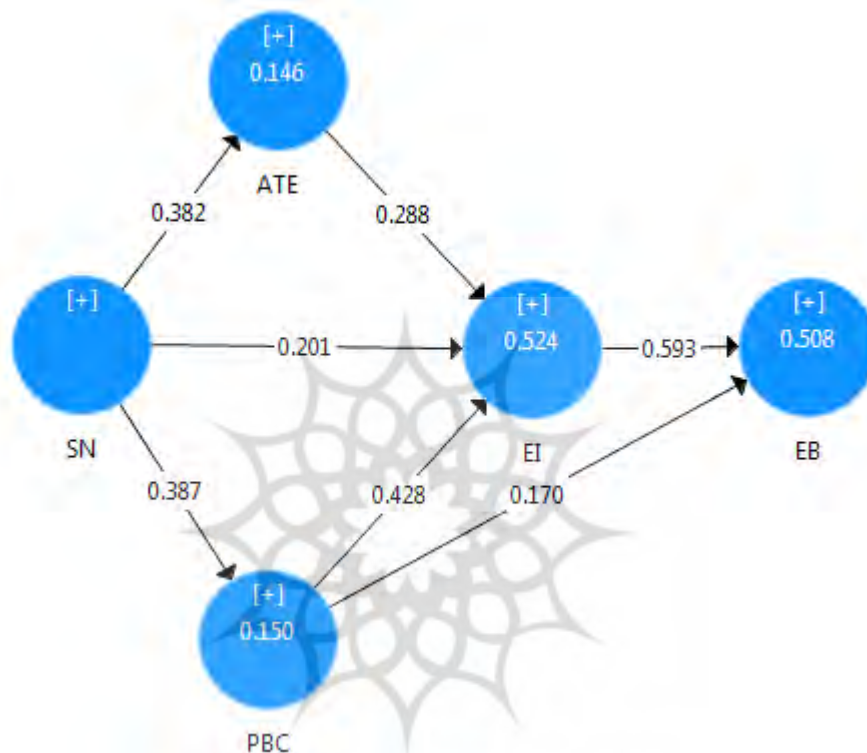
جدول ۳. جذر میانگین واریانس استخراج شده و ضرایب همبستگی

متغیرهای نهفته	۱	۲	۳	۴	۵
۱- رفتار کارآفرینانه	۰/۷۵				
۲- قصد کارآفرینانه	۰/۷۰	۰/۸۷			
۳- نگرش نسبت به کارآفرینی	۰/۴۲	۰/۵۵	۰/۸۵		
۴- هنجارهای ذهنی	۰/۳۵	۰/۴۸	۰/۳۸	۰/۸۸	
۵- کنترل رفتاری درک شده	۰/۵۴	۰/۶۳	۰/۴۳	۰/۳۹	۰/۸۷

توجه: اعداد عناصر قطری جدول، جذر میانگین واریانس استخراج شده و عناصر پایین قطر جدول، ضرایب همبستگی بین سازه‌ها می‌باشند.

براساس نتایج ارائه شده در جدول ۳، مشاهده شد که به‌طور کلی جذر میانگین واریانس استخراج شده برای هر یک از سازه‌ها ($0.75 < AVE < 0.88$) بزرگ‌تر از همبستگی بین سازه‌ها ($0.38 < r < 0.70$) بود. این نتیجه نشان داد که نشانگرهای انتخابی برای هر سازه درصد بالایی از واریانس مشترک آن سازه نسبت به سایر سازه‌ها در مدل اندازه‌گیری را به اشتراک می‌گذارند؛ بنابراین، روایی تشخیصی سازه‌های موجود در مدل اندازه‌گیری پژوهش تأیید شد.

پس از تأیید مدل اندازه‌گیری متغیرهای نهفته پژوهش با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی، به منظور آزمون فرضیه‌ها در قالب مدل پیشنهادی پژوهش از روش تحلیل مسیر (ارزیابی مدل ساختاری) استفاده شد. مدل مسیر پژوهش با نمایش بارهای عاملی استاندارد شده (شکل ۲) و خلاصه نتایج (جدول ۴) حاصل از ارزیابی مدل ساختاری پژوهش در ادامه ارائه شده‌اند.

شکل ۲. مدل ساختاری پژوهش

نتایج ارائه شده در جدول ۴، نشان می‌دهد که اثرات کل تمام متغیرهای نهفته برون‌زا بر متغیرهای نهفته درون‌زا در مدل ساختاری پژوهش مثبت و از لحاظ آماری در سطح خطای یک درصد معنادار بود؛ به طوری که متغیر نهفته قصد کارآفرینانه بیشترین تأثیر را بر رفتار کارآفرینانه و متغیر نهفته کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی بیشترین تأثیر را بر قصد کارآفرینانه دانشجویان مورد مطالعه دارد. نتایج ارائه شده در جدول ۴، نیز بیانگر این است که ضریب تبیین متغیر نهفته رفتار کارآفرینانه برابر ۰/۵۱، قصد کارآفرینانه برابر ۰/۵۲، نگرش نسبت به کارآفرینی برابر ۰/۱۵ و کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی برابر ۰/۱۵ بود؛ بنابراین، ضریب تبیین متغیرهای نهفته رفتار و قصد کارآفرینانه بالا و ضریب تبیین متغیرهای نهفته نگرش نسبت به کارآفرینی و کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی در حد ضعیف بود. همچنین، براساس نتایج ارائه شده در جدول ۴، اندازه اثر متغیر نهفته قصد کارآفرینانه بر رفتار کارآفرینانه برابر ۰/۴۳ بود که اندازه اثر بسیار بالایی می‌باشد؛ این در حالی است که اندازه اثر متغیر نهفته کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی بر رفتار کارآفرینانه برابر ۰/۰۴ است که اندازه اثر متوسطی است. افزون بر این، اندازه اثر متغیر نهفته کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی بر قصد کارآفرینانه برابر ۰/۲۹ است که اندازه اثر بالایی است؛ اما اندازه اثر نگرش نسبت به کارآفرینی و هنجارهای ذهنی بر قصد کارآفرینانه به ترتیب برابر ۰/۱۳ و ۰/۰۷ می‌باشند که اندازه‌های اثر نسبتاً متوسطی هستند. در نهایت، متغیر نهفته هنجارهای ذهنی اندازه اثر متوسطی بر متغیرهای نهفته نگرش نسبت به کارآفرینی و کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی دارد. در نهایت، نتایج جدول ۴، بیانگر این است که توان و قدرت پیش‌بینی متغیرهای نهفته رفتار و قصد کارآفرینانه، بالا و متغیرهای نهفته نگرش نسبت به کارآفرینی و کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی، متوسط بود. بدین معنی

که رفتار و قصد کارآفرینانه در سطح بالایی توسط متغیرهای نهفته برون‌زای مدل ساختاری پژوهش قابل پیش‌بینی است. براین‌اساس، باتوجه به نتایج فوق، فرضیه‌های اول تا ششم پژوهش تأیید می‌شوند.

جدول ۴. خلاصه نتایج ارزیابی مدل ساختاری پژوهش

Q ²	R ²	f ²	اثر کل		اثر غیرمستقیم		اثر مستقیم		برون‌زا	متغیر نهفته درون‌زا
			t	β	t	β	t	β		
		۰/۴۳	۱۳/۳۷**	-۰/۵۹	-	-	۱۳/۳۷**	۰/۵۹	EI	
۰/۲۹	۰/۵۱	-	۷/۲۱**	-۰/۱۷	۷/۲۱**	۰/۱۷	-	-	ATE	EB
		-	۱۱/۵۷**	-۰/۳۵	۱۱/۵۷**	۰/۳۵	-	-	SN	
		۰/۰۴	۱۰/۷۱**	-۰/۴۲	۸/۴۴**	۰/۲۵	۳/۴۷**	۰/۱۷	PBC	
		۰/۱۳	۸/۲۹**	-۰/۲۹	-	-	۸/۲۹**	۰/۲۹	ATE	
۰/۳۹	۰/۵۲	-۰/۰۷	۱۲/۶۰**	-۰/۴۸	۹/۸۳**	۰/۲۸	۵/۱۲**	۰/۲۰	SN	EI
		۰/۳۹	۱۱/۲۷**	-۰/۴۳	-	-	۱۱/۲۷**	۰/۴۳	PBC	
۰/۱۰	۰/۱۵	۰/۱۷	۸/۳۸**	-۰/۳۸	-	-	۸/۳۸**	۰/۳۸	SN	ATE
۰/۱۱	۰/۱۵	۰/۱۸	۸/۹۱**	-۰/۳۹	-	-	۸/۹۱**	۰/۳۹	SN	PBC

** معنی‌داری در سطح خطای یک درصد

نتایج حاصل از نقش تعدیل‌گر متغیر جنسیت بر ضرایب مسیر مدل پیشنهادی پژوهش (فرضیه‌های هفتم تا هشتم) در جدول (۵) ارائه شده است.

جدول ۵. نتایج حاصل از نقش تعدیل‌گر متغیر جنسیت

اندازه اثر	اختلاف ضرایب		ضرایب مسیر گروه‌ها		مسیر
	پسر	دختر	پسر	دختر	
		Sig.	مسیر	مسیر	
۰/۱۸	۰/۰۸	۰/۰۳۶	۰/۱۴*	۰/۳۴	۰/۲۰
۰/۱۵	۰/۱۰	۰/۰۲۵	۰/۱۵*	۰/۳۳	۰/۱۸
۰/۲۵	۰/۳۴	۰/۰۰۲	۰/۲۱**	۰/۳۰	۰/۵۱

** معنی‌داری در سطح خطای یک درصد و * معنی‌داری در سطح خطای پنج درصد

نتایج ارائه شده در جدول ۵، بیانگر این است که متغیر جنسیت بر مسیرهای بین متغیرهای نهفته نگرش نسبت به کارآفرینی - قصد کارآفرینانه؛ هنجارهای ذهنی - قصد کارآفرینانه؛ و کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی - قصد کارآفرینانه تأثیر معناداری از لحاظ آماری دارد؛ به‌گونه‌ای که براساس ضریب مسیر بین دو گروه (پسر - دختر) مشخص می‌شود تأثیر نگرش نسبت به کارآفرینی و هنجارهای ذهنی بر قصد کارآفرینانه دانشجویان دختر بیشتر از دانشجویان پسر، اما تأثیر کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی بر قصد کارآفرینانه در دانشجویان پسر بیشتر از دانشجویان دختر بود؛ بنابراین، فرضیه‌های هفتم، هشتم، نهم تأیید می‌شوند.

بحث

نتایج پژوهش نشان داد که کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی تأثیر مثبت و معنادار نسبتاً بالای بر قصد کارآفرینانه و تأثیر نسبتاً متوسط بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی کشور داشت. این یافته با نتایج مطالعات ناصرالدین و همکاران (Nasurdin et al., 2009)، کروگر و همکاران (Krueger et al., 2000)، لینان و چن (Liñan & Chen, 2009) و شیری و همکاران (Shiri et al., 2017b) هم‌خوانی دارد. نظر به این که کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی به درک فرد از آسانی یا سختی درگیر شدن در

فعالیت‌های کارآفرینانه اشاره دارد؛ لذا درک مثبت فرد از توانایی‌های کارآفرینانه خود، او را به دنبال کردن رفتارهای کارآفرینانه هدایت می‌کند؛ چراکه افراد معمولاً تمایل به انجام رفتارهایی دارند که فکر می‌کنند و یا انتظار دارند که بتوانند به خوبی آن را کنترل و مدیریت کنند. افزون بر این، نتایج نشان داد که نگرش نسبت به کارآفرینی تأثیر مثبت و معنادار متوسطی بر قصد کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی کشور داشت. این یافته با نتایج مطالعات؛ ناصر دین و همکاران (Nasurdin et al., 2009)، کروگر و همکاران (Krueger et al., 2000)، لینان و چن (Liñan & Chen, 2009) و شیر و همکاران (Shiri et al., 2017b) هم‌راستا است. پرواضح است که نگرش مثبت افراد نسبت به کارآفرینی منجر به ایجاد قصد کارآفرینانه در آن‌ها می‌شود؛ چراکه نگرش نسبت به رفتار به‌عنوان ارزشیابی مثبت و منفی فرد از رفتار تعریف می‌شود (Ajzen 1991). بدین معنی که اگر فردی نگرش مثبتی نسبت به کارآفرینی داشته باشد، یعنی آن فرد کارآفرینی را به‌عنوان فعالیت شغلی مطلوب و با نتایج خوب درک نموده و به احتمال زیاد درصدد دنبال کردن فعالیت کارآفرینی برمی‌آید. یافته‌های پژوهش بیانگر این بود که هنجارهای ذهنی تأثیر مثبت و معنادار نسبتاً متوسطی بر قصد کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی کشور داشت. نظر به این که از یک سو، وقتی که افراد محیط اطراف فرد از فعالیت‌های کارآفرینانه او حمایت کنند، این احتمال وجود دارد که فرد در جهت انتخاب فعالیت کارآفرینی از خود تمایل نشان دهد (Liñan 2008). از دیگر سو، باتوجه به این که کشور ایران یک جامعه جمع‌گرا است و افراد نسبت به خواسته‌ها و انتظارات گروه مرجع خود تعهد و مسئولیت بالایی دارند (Hofstede and Hofstede 2005). لذا، دور از انتظار نیست که هنجارهای ذهنی در دانشجویان کشاورزی ایران همسو با قصد و رفتار کارآفرینانه آن‌ها باشد. در این راستا، نتایج تحقیقات مختلف در خصوص رابطه بین هنجارهای ذهنی و قصد کارآفرینانه هنوز در هاله‌ای از ابهام باقی مانده‌اند. به‌گونه‌ای که مطالعات قبلی نتایج متفاوتی در این خصوص ارائه دادند؛ برخی مطالعات نظیر لینان و چن (Liñan & Chen, 2009) و لینان و همکاران (Linan et al., 2013) این رابطه را رد کردند؛ درحالی که برخی مطالعات دیگر نظیر کریمی (Karimi, 2014) و گلدرن و همکاران (Gelderen et al., 2015) رابطه مذکور را تأیید نمودند. در توجیه نتایج فوق می‌توان گفت از یک سو، خیل عظیم جمعیت دانش‌آموخته دانشگاهی بیکار خصوصاً در بخش کشاورزی و عدم وجود ظرفیت‌های دولتی در جذب این دانش‌آموختگان، خانواده‌ها را نسبت به استخدام فرزندان‌شان در بخش‌های دولتی ناامید نموده است؛ و از سوی دیگر، در سال‌های اخیر برنامه‌های مختلفی در رسانه‌های جمعی نسبت به اهمیت و ضرورت کارآفرینی در کشور طراحی و اجرا شده و خانواده‌ها را مجاب به ترغیب و تشویق فرزندان‌شان برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه نموده است. براین اساس، دور از انتظار نیست که در سال‌های آینده دیدگاه خانواده‌های کشور نسبت به فعالیت‌های کارآفرینانه تغییر نماید و لذا از فرزندان‌شان برای دنبال کردن فعالیت‌های کارآفرینانه حمایت کنند. در واقع، نتیجه تحقیق حاضر اثربخشی نسبتاً متوسط برنامه‌های دولت برای ترویج و آموزش کارآفرینی در طول دهه گذشته در کشور را نشان می‌دهد. در نهایت، نتایج مطالعه نیز نشان داد که هنجارهای ذهنی به‌صورت غیرمستقیم از طریق کنترل رفتاری درک شده و نگرش نسبت به کارآفرینی بر قصد کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی کشور تأثیر مثبت و معناداری می‌گذارد. این نتیجه با نتایج مطالعات پنگ و همکاران (Peng et al., 2012)، هویر و لینان (Heuer & Linan, 2013)، لینان (Liñan, 2008) و لینان و چن (Liñan & Chen, 2009) و لینان و همکاران (Linan et al., 2013) هم‌خوانی دارد. در تفسیر این یافته می‌توان گفت: اگر فردی فکر کند که اعضای خانواده، دوستان و سایر نزدیکان از فعالیت‌های کارآفرینانه او حمایت می‌کنند، نگرش فرد نسبت به این گونه فعالیت‌ها مساعدتر می‌شود. همچنین، نقش هنجارهای ذهنی در کنترل رفتاری درک شده کارآفرینی نیز به‌خاطر این است که کارآفرینی گزینه شغلی است که به حمایت‌های فراوان مادی و معنوی از طرف خانواده، دوستان و سایر نزدیکان نیاز دارد (Stafford et al. 1999). لذا، وقتی که فرد حمایت‌های خانواده، دوستان و سایر نزدیکان را در راستای تصمیمات کارآفرینانه خود درک کند، خود را برای کنترل و مدیریت فعالیت‌های کارآفرینانه تواناتر درک می‌کند. در این راستا، بر طبق نظر استافورد و همکاران (Stafford et al., 1999) نیز نقش حمایت‌های مالی و

معنوی ناشی از تعاملات و روابط خانوادگی بر توانایی‌ها و مهارت‌های کارآفرینان نوپا (نوظهور) که در مرحله تصمیم‌گیری و راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه هستند، غیرمعمول نیست.

یافته‌های پژوهش نشان داد که تأثیر نگرش نسبت به کارآفرینی و هنجارهای ذهنی بر قصد کارآفرینانه در دانشجویان دختر بیشتر از دانشجویان پسر بود، در حالی که تأثیر کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی بر قصد کارآفرینانه دانشجویان پسر بیشتر از دانشجویان دختر بود. در این راستا، نتایج تحقیقات بسیاری نیز نشان دادند که تأثیر کنترل رفتاری درک‌شده (خودکارآمدی) کارآفرینی بر قصد کارآفرینانه در مردان بالاتر از زنان و تأثیر نگرش نسبت به کارآفرینی بر قصد کارآفرینی در زنان بیشتر از مردان بوده است (Shiri et al., 2017a; BarNir, 2011). این یافته نشان‌دهنده اهمیت کنترل رفتاری درک‌شده کارآفرینی در دانشجویان پسر و اهمیت نگرش نسبت به کارآفرینی در دانشجویان دختر برای پیش‌بینی و توسعه تصمیمات و رفتارهای کارآفرینانه آن‌ها است. این نتیجه می‌تواند ناشی از این باشد که دانشجویان پسر بیشتر واقعیت‌گرا هستند و تا زمانی از توانایی‌های خود نسبت به راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه اطمینان نداشته باشند در جهت توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه اقدام نمی‌کنند. در حالی که دانشجویان دختر بیشتر احساسی و ذهنیت‌گرا هستند و به محض ارتقای نگرش کارآفرینانه در آن‌ها، تصمیماتی را برای دنبال کردن فعالیت‌های کارآفرینانه می‌گیرند. در تأیید این مدعا، چائو و هوانگ (Chao and Huang, 2002) نیز در پژوهشی نشان دادند که سبک تفکر ذهنیت‌گرایی در زنان بیشتر از مردان است. این امر ضرورت توجه به دوره‌های کارآموزی برای دانشجویان پسر و دوره‌های آموزش کارآفرینی برای دانشجویان دختر برای توسعه مقاصد و رفتارهای کارآفرینانه آن‌ها آشکار می‌کند. نتایج مطالعات کریمی و همکاران (Karimi et al., 2014) و شیری و همکاران (Shiri et al., 2017a) یافته حاضر را تأیید می‌کنند. این اختلاف ممکن است ناشی از ارزش‌های فرهنگی کارآفرینی در جامعه باشند؛ به طوری که در فرهنگ حاکم بر جامعه ایران، فعالیت‌های کارآفرینانه بیشتر مردانه هستند و ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی ضعیفی در راستای حمایت از فعالیت‌های کارآفرینانه زنان در جامعه وجود دارد. در تأیید این مدعا، ربیعی و نظریان (۱۳۹۲) نیز در مطالعه‌ای نشان دادند که عوامل فرهنگی مهم‌ترین موانع پیش‌روی کارآفرینی زنان تحصیل‌کرده دانشگاهی در کشور هستند. همچنین، هبرت و همکاران (Hebert et al., 1997) نیز نشان داد که در زمینه توسعه فعالیت‌های کارآفرینی زنان نسبت به مردان بیشتر تحت تأثیر فشارهای اجتماعی قرار می‌گیرند. هارتمت و همکاران (Hartmat et al., 2008) نیز نشان داد که در تصمیم‌گیری برای فعالیت‌های کارآفرینی زنان نسبت به مردان از عقاید و باورهای اطراف خود بیشتر پیروی می‌کنند. بر این اساس، پرواضح است که هنجارهای ذهنی برای تصمیم‌گیری و دنبال کردن فعالیت‌های کارآفرینانه در بین دانشجویان کشاورزی دختر از اهمیت بالاتری نسبت به دانشجویان کشاورزی پسر در کشور برخوردار باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج حاصل از پژوهش کاربردپذیری تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده آجن (Ajzen, 1991) در حوزه کارآفرینی را در بافت ایران و در بین دانشجویان نظام آموزش عالی کشاورزی تأیید کرد. در واقع، نتایج این مطالعه شواهدی مبنی بر اهمیت و ضرورت نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده را برای پیش‌بینی رفتار کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی ایران ارائه کرد. در این راستا، باتوجه به اهمیت و ضرورت عوامل انگیزشی (کنترل رفتاری درک‌شده، هنجارهای ذهنی و نگرش نسبت به کارآفرینی) برای تقویت و توسعه قصد و رفتار کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی، پیشنهادهای زیر برای کمک به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام آموزش عالی کشور ارائه می‌گردد:

- بهره‌گیری استادان و مدرسان آموزش عالی کشاورزی از روش‌های فعال یادگیری، نظیر ایده‌پردازی، یادگیری تجربی و خدمت‌محور، کار تیمی و عملی، تفکر انتقادی و حل مسئله در آموزش کشاورزی؛

- برگزاری جشنواره‌ها و برنامه‌های منظم سالانه تحت عنوان «کارآفرین برتر دانشجویی» برای معرفی و تجلیل از دانشجویان و دانش‌آموختگان برتر کارآفرین در سطوح مختلف گروه‌های آموزشی، دانشکده‌ها و دانشگاه‌های کشاورزی کشور؛

- آشنا نمودن دانشجویان با نهادها، انجمن‌ها، مراکز و یا مؤسسات (دولتی و خصوصی) ارائه‌دهنده خدمات فنی و مشاوره‌ای از مرحله ثبت ایده تا راه‌اندازی و بهره‌برداری از آن؛

- برگزاری سمینارها، کارگاه‌ها و دوره‌های آموزش کارآفرینی و راه‌اندازی کسب‌وکار به منظور تقویت نگرش و ارتقای توان علمی و عملی دانشجویان نسبت به مباحث و فعالیت‌های کارآفرینانه؛

- برگزاری جلسات متعدد بین اولیا و اساتید دانشکده‌های کشاورزی به منظور توجیه اولیا دانشجویان نسبت به رشته کشاورزی و کاربردی بودن آن و نیز تشویق آن‌ها به حمایت مادی و معنوی از فرزندان خود در راستای ورود به عرصه‌های عملی و راه‌اندازی کسب‌وکار کارآفرینانه کشاورزی.

منابع

- بادپا، بهروز. و شیرینی، نعمت‌اله. (۱۴۰۱). اثر مؤلفه‌های تصمیم‌گیری مالی و سرمایه‌گذاری بر قصد کارآفرینانه دانشجویان رشته حسابداری ایران. *مجله دانش حسابداری*، ۱۳ (۳)، ۶۵-۸۸.
- پاپ زن، عبدالحمید، شیرینی، نعمت‌اله، پورقاسم، فاطمه، خوش مرام، مژگان، قربانی، فاطمه. و تاتار، مریم. (۱۳۹۴). شناسایی نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی: کاربرد روش شناسی کیو. *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۲ (۴)، ۳۵-۵۲.
- ربیعی، علی. و نظریان، زهرا. (۱۳۹۲). بررسی موانع کارآفرینی زنان تحصیل کرده دانشگاهی ایران. *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۲ (۴)، ۱-۲۵.
- شیرینی، نعمت‌اله. (۱۴۰۱ الف). طراحی الگویی برای ترویج فعالیت‌های کارآفرینانه در تعاونی‌های دانشجویی کشاورزی. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۱۰ (۴۰)، ۵۳-۸۱.
- شیرینی، نعمت‌اله. (۱۴۰۱ ب). واکاوی تعیین‌کننده‌های محیطی قصد کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی (مطالعه موردی: دانشگاه ایلام). *نشریه راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی*، ۹ (۱۷)، ۹۴-۱۰۳.
- شیرینی، نعمت‌اله. و علی بیگی، امیرحسین. (۱۳۹۴). شناسایی انگیزه‌های کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی: کاربرد مقیاس بندی چندبعدی. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۴۶ (۲)، ۳۴۷-۳۶۲.
- شیرینی، نعمت‌اله، سواری، مسلم. و رستمی، فرحناز. (۱۳۹۲). رابطه بین ویژگی‌های روان‌شناختی با نیت کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی دانشگاه تهران. *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۲ (۴)، ۱۰۳-۱۲۰.
- شیرینی، نعمت‌اله، خوش مرام، مژگان، رضایی، آذرمیدخت. و زرافشانی، کیومرث. (۱۴۰۰ ب). تأثیر ابعاد توانمندی روان‌شناختی بر رفتار کارآفرینانه در بین زنان روستایی: الگویی برای ارتقای نقش زنان در توسعه اقتصادی. *فصلنامه زن در توسعه و سیاست*، ۱۹ (۴)، ۵۹۳-۵۷۳.
- شیرینی، نعمت‌اله، مرادنژادی، همایون، مهدی‌زاده، حسین. و صی محمدی، سمیره. (۱۴۰۰ الف). فرصت‌های راه‌اندازی تعاونی‌های دانشجویی در دانشگاه ایلام: راهنمایی برای توسعه تعاونی‌های کشاورزی و خدماتی. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۱۰ (۳۹)، ۷۵-۹۶.
- مهدی‌زاده، حسین، شیرینی، نعمت‌اله. و مهمدی کرتلایی، محمدحسین. (۱۴۰۱). شناسایی و دسته‌بندی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کشاورزی: کاربرد روش دلفی. *نشریه کارآفرینی در کشاورزی*، ۹ (۱)، ۷۴-۸۷.
- میرک‌زاده، علی‌اصغر، شیرینی، نعمت‌اله. و هدایتی‌نیا، سعید. (۱۳۹۳). تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر نیت کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۴۵ (۲)، ۲۳۵-۲۴۶.
- Ajzen I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.

- Ajzen, I. (2002). Perceived behavioral control, self-Efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior. *Journal of applied social psychology*, 32(4), 665–683.
- Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annual review of psychology*, 52: 27-58.
- Ajzen, I. and Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Armitage, C. J. and Conner, M. (2001). Efficacy of the theory of planned behaviour: A meta-analytic review. *British journal of social psychology*, 40: 471-499.
- Autio, E., Keeley, R.H., Klofsten, M., Parker, G.G.C. and Hay, M. (2001). Entrepreneurial intent among students in Scandinavia and in the USA. *Enterprise and innovation management studies*, 2 (2), 145-161.
- BarNir, A., Watson, W. E., and Hutchins, H. M. (2011). Mediation and moderated mediation in the relationship among role models, self-Efficacy, entrepreneurial career intention, and gender. *Journal of applied social psychology*, 41, 270–297.
- Carr, J. C., & Sequeira, J. M. (2007). Prior Family Business Exposure as Intergenerational Influence and Entrepreneurial Intent: A Theory of Planned Behavior Approach. *Journal of Business Research*, 60, 1090-1098. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2006.12.016>
- Chao, L., & Huang, J. (2002). Thinking Styles of School Teachers and University Students in Mathematics. *Psychological Reports*, 91(3), 931–934. <https://doi.org/10.2466/pr0.2002.91.3.931>
- Fishbein, M. and Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior an introduction to theory and research, reading*. Addison-Wesley.
- Gelderen, M. V., Kautonen, T. and Fink, M. (2015). From entrepreneurial intentions to actions: Self-control and action-related doubt, fear, and aversion. *Journal of business venturing*, 30 (5), 655-673.
- Giacomin, O., Janssen, F., Shinnar, R. S., Gundolf, K., & Shiri, N. (2022). Individual religious affiliation, religiosity and entrepreneurial intentions among students in four countries. *International Small Business Journal*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/02662426221097910>
- Hartman, H. and Hartman, M. (2008). How undergraduate engineering students perceive women's (and men's) problems in science, math and engineering. *Sex Roles*, 58, 251–265.
- Hebert, D. N., Foellmer, B. and Helenius, A. (1997). The number and location of glycans on influenza hemagglutinin determine folding and association with calnexin and calreticulin. *The Journal of cell biology*, 139, 613-623.
- Heuer, A. and Liñán, F. (2013). Testing alternative measures of subjective norms in entrepreneurial intention models. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 19(1), 35–50
- Hofstede, G. and Hofstede, G. J. (2005). *Cultures and organizations: Software of the mind*. New York, NY: McGraw Hill.
- Hossein Mehdizadeh, Hesamedin Gholami, Nematollah Shiri, Mojgan Khoshmaram. (2021) Predicting entrepreneurial opportunity recognition in higher education: a case from Iran. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 13(4), 944-960.
- Karimi, S., Biemans, H. J. A., Lans, T., Chizari, M., & Mulder, M. (2014). Effects of Role Models and Gender on Students' Entrepreneurial Intentions. *European Journal of Training and Development*, 38(8), 694-727. <https://doi.org/10.1108/EJTD-03-2013-0036>
- Khoshmaram, M., Shiri, N., Shinnar, R. S., & Savari, M. (2020). Environmental support and entrepreneurial behavior among Iranian farmers: The mediating roles of social and human capital. *Journal of Small Business Management*, 58(5), 1064-1088. doi:10.1111/jsbm.12501
- Kolvereid, L. (1996). Predictions of employment status choice intention. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 21(1), 47-57.
- Krueger, N. F., Reilly, M. D., & Carsrud, A. L. (2000). Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of Business Venturing*, 15, 411-432. doi:10.1016/S0883-9026(98)00033-0
- Li, J. (2008). The Evolution of Entrepreneurial Intention in Transition Environment: Toward an Entrepreneurial Self-Efficacy Based Model. *4th International Conference on Wireless Communications, Networking and Mobile Computing*, 2008, pp. 1-4, doi: 10.1109/WiCom.2008.1436.
- Liñán, F. (2008). Skill and value perceptions: How do they affect entrepreneurial intentions?. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 4(3), 257-272.
- Liñan, F. and Chen, Y.W. (2009). Development and cross-cultural application of a specific instrument to measure entrepreneurial intentions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(3), 593-617.

- Liñán, F. and Santos, F. J. (2007). Does social capital affect entrepreneurial intentions?. *International Advances in Economic Research*, 13(4), 443-453.
- Liñán, F., Nabi, G. and Krueger, N. (2013). British and Spanish entrepreneurial intentions: A comparative study. *Revista de Economía Mundial*, 33, 73-103.
- Madden, T. J., Ellen, P. S. and Ajzen, I. (1992). A comparison of the theory of planned behaviour and reasoned action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18 (1), 3-9.
- Naktiyok, A., Karabey, C. N., & Gulluce, A. C. (2010). Entrepreneurial self-efficacy and entrepreneurial intention: the Turkish case. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 6(4), 419-435.
- Nasurdin, A. M., Ahmad, N. H. and Lin, C. E. (2009). Examining a model of entrepreneurial intention among Malaysians using SEM procedure. *European Journal of Scientific Research*, 33(2), 365-373.
- Peng, M. W. and Parente, R. (2012). Institution-based weaknesses behind emerging multinationals. *Revista de Administrac and Empresas*, 52(3), 360-364.
- Scheiner, C. W. (2008). *Fundamental determinants of entrepreneurial behaviour*. Dissertation Universität Erlangen-Nürnberg.
- Shiri, N. (2021). Attitude toward organic agribusiness: an approach to developing sustainable business. *British Food Journal*, 123 (10), 3265-3276. <https://doi.org/10.1108/BFJ-02-2021-0166>
- Shiri, N., Alibaygi, A., and Faghiri, M. (2013). Factors affecting entrepreneurial motivation of agricultural students at Razi University. *International Journal of Agricultural Management and Development*, 3(3), 175-180.
- Shiri, N., Mehdizadeh, H., Khoshmaram, M., & Azadi, H. (2022) Determinants of entrepreneurial alertness: towards sustainable agribusiness development. *British Food Journal*, 124 (7), 2279-2298. doi.org/10.1108/bfj-07-2021-0825
- Shiri, N., Mirakzadeh, A. A., & Zarafshani, K. (2017b). Promoting Entrepreneurial Behavior among Agricultural Students: A Two-Step Approach to Structural Equation Modeling. *International Journal of Agricultural Management and Development*, 7(2), 211-221.
- Shiri, N., Mohammadi, D., & Hosseini, S. M. (2012). Entrepreneurial intention of agricultural students: effects of role model, social support, social norms, and perceived desirability. *Archives of Applied Science Research*, 4(2), 892-897.
- Shiri, N., Shinnar, R. S., Mirakzadeh, A. A., & Zarafshani, K. (2017a). Cultural values and entrepreneurial intentions among agriculture students in Iran. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 13(4), 1157-1179. [doi:10.1007/s11365-017-0444-9](https://doi.org/10.1007/s11365-017-0444-9)
- Stafford, K., Duncan, K.A., Danes, S.M. and Winter, M. (1999). A research model of sustainable family business. *Family Business Review*, 12(3), 197-208
- Thompson, E. R. (2009). Individual entrepreneurial intent: Construct clarification and development of an Internationally Reliable Metri. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(3), 669-694 .
- Zhao, H., Seibert, S. and Hills, G. (2005). The mediating role of self-efficacy in development of entrepreneurial intentions. *Journal of Applied Psychology*, 90 (6), 1265-1272.